

5419

روان‌شناسی اخلاق

۵۰۰

۱

۲۷۲

ن

روان‌شناسی اخلاق

سیدمهران حسینی اصل

مسعود ادیب‌جان

مهدی علیزاده

محمد رضا جهانگیرزاده

محمد تقی تبیک

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

پاییز ۱۳۹۵

www.ketab.ir

روان‌شناسی اخلاق / تألیف سیدمهدی موسوی اصل ... [و دیگران]: با اشراف سیدمحمد غروی راد. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۵.

۲۶۰ ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۳۶۶: روان‌شناسی؛ ۳۲)

ISBN: 978-600-298-130-1

بها: ۱۲۸۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

تألیف سیدمهدی موسوی اصل، مسعود آذربایجانی، مهدی علیزاده، محمدرضا جهانگیرزاده، محمدتقی تیبیک. کتابنامه، ص. [۲۳۹] - ۲۴۹؛ همچنین به صورت زیرنویس. نمایه.

۱. اخلاق. ۲. Ethics. ۳. رشد اخلاقی. ۴. Moral development. ۵. روان‌شناسی-اخلاق. ۶. Psychology-Ethics. ۷. شخصیت-جنبه‌های روان‌شناختی. ۸. Personality Psychological aspects. الف. موسوی اصل، سیدمهدی، ۱۳۳۳-

ب. غروی راد، سیدمحمد. ج. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. د. عنوان.

۱۷۰

۱۳۹۵/۲/۹

شماره کتابشناسی ملی

۴۳۳۳۳۲

روان‌شناسی اخلاق

مؤلفان: سیدمهدی موسوی اصل، دکتر مسعود آذربایجانی، مهدی علیزاده، محمدرضا جهانگیرزاده، محمدتقی تیبیک

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

ویرایش و صفحه‌آرایی: اعتصام

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۵

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سیحان

قیمت: ۱۲۸۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب یا ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۰۲۵-۳۲۱۱۱۳۰۰)

نمابر: ۰۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی آسکو، تلفن: ۰۶۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

www.ketab.ir/rihu

www.ketab.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت و اتقای بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌مایگی و کارآمدی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است.

پژوهش کارآمد در جامعه اسلام‌گرا در گرو شناخت واقعیت‌های جامعه از یک‌سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های حیا و اساس‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این‌رو، آگاهی دقیق و عمیق از سیرت اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی علیه السلام نشان‌گذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان و همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. نتیجه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و در سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

این اثر به عنوان منبع اصلی درس روان‌شناسی اخلاق برای دانشجویان رشته روان‌شناسی در مقطع تحصیلی کارشناسی و به‌عنوان منبع درسی روان‌شناسی اخلاق در کارشناسی ارشد رشته‌های اخلاق و نیز روان‌شناسی دین قابل استفاده است.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از تلاش‌های مؤلفان محترم اثر، جناب حجج اسلام آقایان سید مهدی موسوی اصل، مسعود آذربایجانی، مهدی علیزاده، محمدرضا جهانگیرزاده، محمدتقی تبرک و نیز از ناظر محترم آیت‌الله سید محمد غروی راد و ارزیابان محترم حجج اسلام آقایان سید ابوالفضل ساجدی، دکتر محمدرضا سالاری‌فر و سرکار خانم دکتر پروین کدیور سپاسگزاران است.

فهرست مطالب

مقدمه مؤلفان ۱

فصل اول: کلیات

مقدمه ۵
تعریف روان‌شناسی اخلاق ۷
فواید و کاربردهای روان‌شناسی اخلاق ۸
رابطه روان‌شناسی اخلاق و فلسفه اخلاق ۱۱

فصل دوم: جبر روانی؛ فرض‌های ناتمام

مقدمه ۱۵
مفهوم‌شناسی اختیار ۱۶
اختیار و مسئولیت اخلاقی ۱۹
۱. روان‌تحلیلی‌گری ۲۲
نقد روان‌تحلیلی‌گری ۲۵
۲. رفتارگرایی ۲۷
نقد رفتارگرایی ۳۲
۳. روان‌شناسی زیستی ۳۵
نقد روان‌شناسی زیستی ۳۹
۴. روان‌شناسی تکاملی ۴۰
نقد اجمالی روان‌شناسی تکاملی ۴۲
جمع‌بندی و استنتاج: آزادی اراده از نظر اسلام ۴۳

فصل سوم: خودگرایی یا دیگرگرایی؟

۴۷	..... مقدمه
۴۷	..... خودگرایی
۴۷	..... خودگرایی روان‌شناختی، نه اخلاقی
۴۸	..... تعیین دقیق محل نزاع
۴۹	..... تبعات برای اخلاق
۵۰	..... راهبرد تفسیر مجدد انگیزه‌ها
۵۱	..... دلایل خودگرایی روان‌شناختی
۵۷	..... دیگرگرایی
۵۷	..... تعریف
۵۸	..... استلزامات این تعریف‌ها
۶۰	..... ارتباط دیگرگرایی و خودگرایی با کمک کردن
۶۱	..... معلوم کردن هدف غیر فرد
۶۲	..... استنباط ماهیت ارزش جوگام
۶۲	..... انگیزه‌های احتمالی فردگرا و دیگرگرا برای کمک
۶۸	..... آزمایش فرضیه همدلی - دیگرگرایی
۷۳	..... نتیجه‌گیری تجربی
۷۳	..... موضع ما
۷۴	..... استاد شهید مطهری
۷۶	..... شهید صدر
۷۸	..... استاد مصباح
۸۰	..... نتیجه‌گیری

فصل چهارم: ضعف اخلاقی در تبیین‌های روان‌شناسی

۸۳	..... مقدمه
۸۵	..... تبیین‌های پدیدارشناختی از ضعف اخلاقی
۸۵	..... ۱. قابل‌جبران‌انگاشتن خطای اخلاقی
۸۶	..... ۲. کوچک شمردن خطا در برابر سود یا لذت عائد از آن
۸۶	..... ۳. توجیه ماهیت عمل و خودفریبی
۸۸	..... ۴. شدت تحریک هیجان و سلب فرصت بازاندیشی عمل
۸۹	..... ۵. فشار نیاز پایدار ارضا نشده

۶. اعتراض به محیط یا لجبازی با مربی یا والدین..... ۹۰
۷. شک کردن در درستی باورهای اخلاقی یا منابع معرفت اخلاقی خود..... ۹۰
۸. فقدان ثبات و یکپارچگی شخصیت..... ۹۰
۹. فقدان اعتماد به نفس اخلاقی و خودپنداره ضعیف..... ۹۱
۱۰. شکنندگی احساس تداوم محرومیت در مقایسه با برخورداری های اطرافیان..... ۹۲
۱۱. عدم شناخت صحیح یا کافی اخلاقی..... ۹۲
۱۲. عدم باور عمیق یا کامل به ارزش اخلاقی..... ۹۲
۱۳. غیرقابل چشم‌پوشی بودن منافع بزرگ یا زیاد حاصل از خطای اخلاقی..... ۹۳
۱۴. ترس شدید از عواقب مرتکب نشدن خطای اخلاقی..... ۹۴
۱۵. عدم دریافت تقویت‌های لازم برای ادامه اخلاقی زیستن یا رفتار اخلاقی خاص..... ۹۴
۱۶. فرافکنی ارتکاب خطای اخلاقی با استناد دادن آن به عوامل ماوراءالطبیعی یا عوامل محیطی..... ۹۵
۱۷. پیروزی از نگاه ارزشی حاکم بر جامعه..... ۹۵
- بسترهای ضعف اخلاقی..... ۹۶
- تیین‌های روان‌شناختی در پدیده ضعف اخلاقی..... ۱۰۰
- الف) رویکرد شناختی..... ۱۰۰
۱. تبیین ضعف اخلاقی بر پایه سازه‌های شناختی..... ۱۰۰
۲. تبیین ضعف اخلاقی بر پایه نظریه راجرز..... ۱۰۱
- ۱-۲. تبیین بر پایه نظریه «خود پندار» راجرز (۱۹۸۰)..... ۱۰۱
- ۲-۲. تبیین بر پایه نظریه «سیستم ارزش شخصی» راجرز- سیستم ارزش گذاری محیطی..... ۱۰۳
۳. تبیین ضعف اخلاقی بر پایه نظریه سازه‌های شناختی جورج ماسلی..... ۱۰۵
۴. تبیین ضعف اخلاقی بر پایه نظریه شناختی اجتماعی بندورا..... ۱۰۷
- ب) رویکرد غیرشناختی..... ۱۱۰
۱. تبیین ضعف اخلاقی بر پایه نظریه میل بنیاد دیوید هیوم..... ۱۱۰
۲. نظریه شهودگرایی اجتماعی..... ۱۱۲
- برخی از مؤلفه‌های نگرش اسلامی به ضعف اخلاقی..... ۱۱۴

فصل پنجم: مروری بر نظریات رشد اخلاقی

- مقدمه: بررسی علمی پدیده‌های اخلاقی..... ۱۱۷
- تاریخچه..... ۱۱۸

۱۱۹	وجدان، خاستگاه اخلاق.....
۱۲۰	دورکیم و مید.....
۱۲۱	رویکردهای جدید: رویکردهای اجتماعی- تحلیلی (هاگان و امبر).....
۱۲۱	هارتشرون و می: آثار کلاسیک رفتاری.....
۱۲۳	بررسیهای رفتاری (روان تحلیلگرانه).....
۱۲۴	یادگیری اجتماعی مشاهده‌ای و الگوهای شناختی رفتاری.....
۱۲۵	رویکردهای جدید: الگوهای ناهمخوانی شناختی و اسنادی فستینگر.....
۱۲۵	رویکرد ساختاری- تحولی.....
۱۲۶	دیدگاه‌های شناختی تحولی در رشد اخلاقی.....
۱۲۶	جایگاه دیدگاه شناختی تحولی.....
۱۲۹	توصیف دیدگاه‌های شناختی تحولی.....
۱۳۰	پازه.....
۱۳۳	کولبرگ.....
۱۳۳	مراحل قضاوت اخلاقی کولبرگ.....
۱۳۶	فرصت‌های نقش‌پذیری از محاسن.....
۱۳۷	رشد اخلاقی در زمینه رشد شناختی.....
۱۳۸	قضاوت اخلاقی، همدلی و انگیزش اخلاقی.....
۱۳۹	تحریفات شناختی و رفتار ضداجتماعی.....
۱۴۰	نقدهایی به کولبرگ و نظریه رشد اخلاقی وی.....
۱۴۰	الف) ایرادات مبنایی.....
۱۴۱	ب) اشکالات از ناحیه رویکردهای دیگر.....
۱۴۱	ج) نقدهایی از درون اردوگاه تحول‌گرایان شناختی.....
۱۴۲	دیدگاه‌های نوکولبرگی.....
۱۴۲	۱. نظریه قلمرویی: تمایز اخلاق و عرف.....
۱۴۴	۲. گیلیگان و اخلاق مراقبت.....
۱۴۶	توضیحی در باب مراحل سخت و نرم.....
۱۴۸	۳. دامون و مفهوم عدالت مثبت.....
۱۴۸	مراحل استدلال عدالت توزیعی.....
۱۴۹	۴. استدلال اخلاقی جامعه‌گرا.....
۱۵۰	سطوح استدلال جامعه‌گرا.....
۱۵۱	مسائل مرحله.....

نتیجه‌گیری.....	۱۵۲
هویت اخلاقی.....	۱۵۳

فصل ششم: اخلاق و جنسیت

مقدمه.....	۱۵۵
دیدگاه‌های تاریخی.....	۱۵۶
توصیف مفاهیم روان‌شناختی مربوط به جنسیت.....	۱۵۷
ریشه‌های زنانگی و مردانگی.....	۱۵۸
تجارب احساس زنانگی و مردانگی.....	۱۵۹
اندازه‌گیری مردانگی و زنانگی (دیدگاه روان‌شناختی).....	۱۶۱
اندازه‌گیری مردانگی و زنانگی: دیدگاه جامعه‌شناختی.....	۱۶۲
نظریه گیل‌کان در مورد جهت‌گیری‌های اخلاقی.....	۱۶۳
ارزیابی نظریه گیل‌کان.....	۱۶۶
نظریه مراحل اخلاقی کولبرگ.....	۱۷۰
نظریه کولبرگ در مورد جهت‌گیری‌های اخلاقی.....	۱۷۱
منابع سوگیری در نظریه‌های روان‌شناسی اخلاق.....	۱۷۱
تحقیقات جهت‌گیری‌های اخلاقی کینیکان.....	۱۷۳
۱. ثبات درون‌فردی.....	۱۷۴
۲. تفاوت در نوع معماها.....	۱۷۴
۳. تفاوت‌های جنسیتی.....	۱۷۵
۴. روندهای تحولی.....	۱۷۶
۵. خاستگاه‌ها.....	۱۷۷
تحقیقات جهت‌گیری اخلاقی کولبرگ.....	۱۷۷
مراحل و جهت‌گیری‌های اخلاقی.....	۱۷۷
کاربرد.....	۱۷۹

فصل هفتم: تحلیل روان‌شناختی مفاهیم اخلاقی

مقدمه.....	۱۸۱
تاریخچه.....	۱۸۲
امکان سنجش مفاهیم و ارزش‌های اخلاقی.....	۱۸۴
ضرورت سنجش ارزش‌های اخلاقی.....	۱۸۶

۱۸۷	جدول نشانگان و تعریف عملیاتی
۱۹۰	نمونه ۱: ریاکاری
۱۹۰	نمونه ۲: شادکامی
۱۹۱	نمونه ۳: حسادت
۱۹۱	طبقه‌بندی رذایل و فضایل اخلاقی
۱۹۳	مقیاس‌سازی
۱۹۴	معرفی برخی از مقیاس‌های اخلاقی

فصل هشتم: تربیت اخلاقی

۱۹۹	مقدمه
۲۰۰	رویکردهای شناختی
۲۰۰	تربیت اخلاقی پیاپی
۲۰۱	تربیت اخلاقی کوارتت
۲۰۲	سرمشق‌های اخلاقی
۲۰۳	گفتگوی تنگناها
۲۰۵	مدارس جامعه عادلانه
۲۰۷	رویکردهای جدید در تربیت اخلاقی
۲۰۸	کمیته کردن اعمال اقتدار بیرونی
۲۰۹	به اشتراک گذاشتن قدرت: قانون‌گذاری و تصمیم‌گیری
۲۰۹	بازی‌های گروهی
۲۱۰	حل تعارض
۲۱۰	بحث اخلاقی
۲۱۱	رویکردهای فضیلت‌محور
۲۱۴	رویکردهای هیجان‌محور
۲۱۴	رویکرد اخلاق مراقبت
۲۱۴	سرمشق‌گیری
۲۱۵	گفتگو
۲۱۷	ممارست
۲۱۷	تأیید
۲۱۸	رویکرد انسانی‌نگر
۲۱۹	اصالت

۲۱۹	احترام و توجه مثبت نامشروط.....
۲۱۹	همدلی.....

فصل نهم: شخصیت اخلاقی

۲۲۱	مقدمه.....
۲۲۲	سه رویکرد مختلف به اخلاق.....
۲۲۴	اصطلاح منش.....
۲۲۵	اهمیت منش.....
۲۲۶	دلایل به حاشیه رانده شدن اخلاق فضیلت.....
۲۲۶	الف) علت فلسفی.....
۲۲۷	ب) علت روانشناختی.....
۲۲۹	تغییر در رویکرد.....
۲۳۲	اشکالات وارد بر اخلاق فضیلت.....
۲۳۲	۱. اخلاق فضیلت نامحرم است.....
۲۳۳	۲. اخلاق فضیلت را نامای حل است.....
۲۳۳	۳. اخلاق فضیلت ما را نیازمند تناسل می کند.....
۲۳۴	مزایای اخلاق فضیلت.....
۲۳۹	منابع و مأخذ.....

نمایه‌ها

۲۵۱	نمایه آیات.....
۲۵۳	نمایه روایات.....
۲۵۵	نمایه موضوعات.....
۲۵۹	نمایه اشخاص.....

مقدمه مؤلفان

اخلاق یکی از مهم‌ترین اهداف، رسالت انبیا و تکمیل مکارم اخلاقی از غایات بعثت نبی مکرم اسلام ﷺ است. اخلاق به مثابه نسیم لطیفی است که روابط انسان‌ها را در چهارچوب قابل قبولی تنظیم می‌کند و رفتارهای آزادی و اختیاری آنان را در مواجهه با طبیعت سامان می‌دهد. همچنین، اخلاق ارتباط انسان را با خدای خویش تعمیق و تعالی می‌بخشد. در جامعه امروز، گسترش اخلاق و ظرفیت‌ها از اخلاقی نیروی مضاعف یافته است، زیرا قدرت انسان نسبت به محیط زیست و تخریب آن دوچندان شده است و آلودگی صوتی، هوا، خاک و آب؛ نمونه‌هایی از عملکرد بشر در قرن بیستم است.

طبیعی است که با گسترش فناوری‌های نوین، گستره رفتار اختیاری انسان و امکان اثرگذاری وی صدچندان شده است. انسان امروزی به اخلاق و نهادینه کردن آن در وجود خود نیازی روزافزون دارد و در این میان، روان‌شناسی اخلاق رویکرد جدیدی است که بیدیه‌های اخلاقی را در بخش پیش‌فرض‌ها، مفاهیم اخلاقی و عملکرد اخلاقی از دیدگاهی روان‌شناختی تحلیل می‌کند؛ مثلاً، مفاهیمی چون حسد، تکبر و ده‌ها موضوع دیگر که در اخلاق مورد بحث قرار می‌گیرند؛ در واقع، مفاهیمی روان‌شناختی‌اند که معنای دقیق و محدوده آنها باید در «روان‌شناسی اخلاق» بررسی شود.

از یک‌سو، روان‌شناسی برای تثبیت فضایل اخلاقی و اجتناب از رذایل می‌تواند راهکارهایی ارائه دهد و از سوی دیگر، مباحث اخلاقی نیازمند پیش‌فرض‌هایی است که قاعدتاً روان‌شناسی بحث از آنها را برعهده دارد. برای مثال، آیا بدون فرض آزادی و اختیار در افعال انسان می‌توان از اخلاق سخن به میان آورد؟

ویژگی روان‌شناسی اخلاق این است که هم در دپارتمان‌های روان‌شناسی و هم در دپارتمان‌های فلسفه مورد بحث قرار می‌گیرد و از این رو، مباحث آن پربارتر و عمیق‌تر است. متأسفانه علی‌رغم این ویژگی منحصر به فرد، فقط معدودی از کتاب‌های فارسی در این رشته به مباحث رشد اخلاقی اکتفا کرده و به مباحث دیگری مانند جبر و اختیار، خودگرایی و دیگرگرایی، اخلاق فضیلت، تربیت اخلاقی از دیدگاه روان‌شناسی نپرداخته‌اند. این کمبود علمی، نویسندگان این کتاب را بر آن داشت تا نگاهی نسبتاً جامع‌تر به روان‌شناسی اخلاق بیندازند و در راه توسعه مباحث این رشته پیش قدم شوند.

با توجه به تراوانی بحث‌های طرح شده در روان‌شناسی اخلاق، ناگزیر برخی از موضوعات را گزینش می‌کنیم چون همه مباحث مهم روان‌شناسی اخلاق را نمی‌توان در یک کتاب گردآوری کرد. ما در فصل اول این کتاب، اجمالاً به تعریف روان‌شناسی اخلاق و فواید و کاربردهای آن پرداخته و رابطه آن با فلسفه اخلاق - که نزدیک‌ترین رشته به آن است - را شرح داده‌ایم.

در فصل دوم، به یکی از مفروضات روان‌شناختی و مهم اعتبار اخلاق که همان اختیار و آزادی عمل است، می‌پردازیم. اصولاً هر معتقد به اختیار در افعال انسان نباشیم، بحث از قواعد اخلاقی بی‌فایده خواهد بود و برای همین، کسانی که درباره‌ی درستی و نادرستی اخلاق نظریه‌پردازی می‌کنند، دفاع از وجود اختیار و کردی انسان را ضروری می‌بینند و یا دست‌کم آن را مفروض می‌پندارند. در این فصل ضمن ارائه مفهوم اختیار، به نقد مکتب‌هایی مانند مکتب فروید و رفتارگرایی که بر مبنای جبر روان‌شناختی پایه‌گذاری شده‌اند، می‌پردازیم.

در فصل سوم، در مورد یکی دیگر از مفروضات روان‌شناختی یا عرفان دیگرگرایی که مورد توجه اخلاق است، بحث می‌کنیم. اگر اختیار را در افعال انسان بپذیریم، ما معتقد به خودگرایی روان‌شناختی باشیم و یگانه انگیزه او در رفتارهایش را منفعت شخصی بدانیم، با هم نمی‌توانیم از رفتارهای اخلاقی سخن گوئیم، زیرا لازمه بسیاری از مقررات اخلاقی یا مکتب‌های فلسفی اخلاق آن است که مردم گاهی برای عزت نفس، انصاف، دلسوزی، حفظ وقار، وفاداری یا خیر عمومی از منافع شخصی خود چشم‌پوشش بپوشند؛ اما اگر کسی معتقد به خودگرایی روان‌شناختی شد، بر این باور است که مردم تاب و توان این‌گونه از خودگذشتگی‌ها را ندارند و تنها چیزی که برایشان مهم است، تأمین منافع شخصی است و نه چیزی دیگر. در این فصل، دلایل موافقان و مخالفان خودگرایی بررسی شده و موضع اندیشمندان اسلامی در مورد آن بیان شده است.

در دو فصل قبلی از پیش فرض‌های روان‌شناسی اخلاق بحث شده است؛ اما در فصل چهارم،

یکی دیگر از مسائل مهم این رشته که همان ضعف اخلاقی یا ضعف اراده است، بررسی می‌شود. سقراط معتقد بود که برای اخلاقی شدن مردم کافی است که مسائل اخلاقی را به آنان آموزش دهیم؛ به عبارت دیگر، از دیدگاه او حتماً معرفت اخلاقی به عمل اخلاقی متناسب با آن منجر خواهد شد و این دو در واقع یکی هستند و شکافی بین آنها نیست. ارسطو، این نظر سقراط را قبول نکرد و امکان وجود فاصله میان عمل و معرفت اخلاقی را پذیرفت. او این فاصله را ناشی از ضعف اخلاقی می‌دانست که امروزه به تعبیر ضعف اراده از آن نام می‌برند. این فصل به تبیین‌های مختلف از ضعف اخلاقی می‌پردازد.

فصل دوم، سوم و چهارم بیشتر حال و هوای روان‌شناسی اخلاق فلسفی دارند؛ اما فصل پنجم، دربار موضوعی است که شاید تصور عمومی از روان‌شناسی اخلاق، انحصار این رشته در آن باشد؛ یعنی بحث اند اخلاقی. در این فصل، با اشاره به سابقه بحث تحول و رشد اخلاقی، از نظریات روان‌شناسان مانند پیازه و کولبرگ بحث به میان می‌آید.

در فصل ششم، مباحث مربوط به تحول و تحول اخلاقی با این سؤال پی گرفته می‌شود که آیا مباحث روان‌شناسی اخلاق در حیطه بحث اخلاقی با رویکرد مردگرایانه بوده و تفاوت‌های جنسیتی در آن نادیده انگاشته شده است. برخی از روان‌شناسان اخلاق مانند گیلیگان معتقدند که دیدگاه پیازه و کولبرگ سوگیری جنسیتی دارند و بر آنها به تحول اخلاقی زنانه توجهی نشده است.

فصل هفتم، تحلیلی روان‌شناختی از مفاهیم اخلاقی است. این نوع تحلیل شامل توصیف علمی، پدیدایی، فرایند تحول، چرایی به وجود آمدن، منابع و آسیب‌شناسی مفاهیم اخلاقی می‌شود. شاید اولین تحلیل از این نوع را سقراط انجام داده باشد؛ همان‌گونه که اشاره کردیم، او فضیلت را مساوی معرفت می‌دانست و معتقد بود که کارهای نادرست انسان از جهالت او ناشی می‌شود. بعدها ارسطو در این امر تشکیک کرد و انحصار علت خبیث اخلاقی را در نادانی نپذیرفت و ضعف اخلاقی یا اراده را نیز در این امر دخالت داد. امکان سنجش مفاهیم اخلاقی، چگونگی آن و طبقه‌بندی فضایل و رذایل اخلاقی؛ از جمله مباحث این فصل است.

فصل هشتم، به بحث در تربیت اخلاقی اختصاص یافته است. مقصود از تربیت اخلاقی در این فصل، روش‌های ایجاد و تثبیت فضایل و رفتارهای خوب در فرد و نیز روش‌های بازداشتن وی از رذایل و رفتارهای نامناسب اخلاقی است. مکاتب گوناگون روان‌شناسی با توجه به دیدگاهی که نسبت به امور اخلاقی دارند، روش‌های متفاوتی را برای تربیت اخلاقی پیشنهاد می‌کنند که در این فصل بررسی می‌شوند.

فصل نهم به بحث از شخصیت و منش اخلاقی می‌پردازد؛ گرچه از دوران رنسانس تا چند دهه پیش، اخلاق فقط در سطح رفتار بررسی می‌شد، اما سخن گفتن از اخلاق در سطح شخصیت سابقه‌ای دیرینه دارد و به زمان یونان باستان می‌رسد. اخلاق اسلامی به پیروی از فیلسوفان یونان، تاکنون اخلاق را همواره به صورت فضایل و رذایل مورد توجه قرار داده است. از چند دهه پیش، فلاسفه غربی نیز توجه ویژه‌ای به شخصیت و منش اخلاقی مبذول داشته و مجدداً رویکرد فضیلت‌محور در اخلاق را احیا کرده‌اند. به نظر می‌رسد که این بحث قلّه مباحث اخلاقی است و بنابراین، در پایان مباحث این کتاب آمده است.

مؤلفان فصلون این کتاب به ترتیب عبارتند از: فصول اول، سوم و نهم، حجت‌الاسلام سید مهدی موسوی اصل؛ فصول دوم و چهارم، حجت‌الاسلام دکتر مهدی علیزاده؛ فصول پنجم و ششم، حجت‌الاسلام محمد رضا جهانگیرزاده؛ فصل هفتم، حجت‌الاسلام دکتر مسعود آذربایجانی و فصل هشتم، حجت‌الاسلام محمد تقی تیبکی.

در پایان از آیت‌الله سید محمد غریب‌راد، مدیر محترم گروه روان‌شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و ناظر حوزوی این اثر؛ سرکار خانم دکتر پروین کدیور، حجت‌الاسلام دکتر ابوالفضل ساجدی و حجت‌الاسلام دکتر محمد رضا سالاری فر به عنوان ارزیابان محترم کتاب و همچنین، از مسئولان پژوهشگاه حوزه و دانشگاه کمال تشکر را داریم و زحماتشان را ارج می‌نهمیم و چشم انتظار پیشنهادها، انتقادات و رهنمودهای اساتید دانش‌جویان و همه خوانندگان هستیم.